

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ХАРКІВСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В.Н.КАРАЗИНА

ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ

КАФЕДРА
ПРИКЛАДНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Особливості емоційного інтелекту у представників студентського
самоврядування»

Студента (ки) 4 курсу групи ПС-42
першого (бакалаврського) рівня вищої
освіти освітньо-професійної програми
«Психологія» за спеціальністю 053 –
ПСИХОЛОГІЯ

Сипко А.А.

Керівник кандидат психологічних наук, доцент
Крейдун Н. П.

Чотирьохрівнева шкала оцінювання _
Кількість балів: ___

Члени комісії _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПРЕДСТАВНИКІВ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....	6
1.1 Поняття емоційного інтелекту.....	6
1.2. Структура та компоненти емоційного інтелекту.....	9
1.3. Вплив участі у студентському самоврядуванні на емоційний інтелект.....	12
Висновки до першого розділу.....	14
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПРЕДСТАВНИКІВ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....	15
2.1. Опис процедури та методів дослідження.....	15
2.2. Опис вибірки.....	17
2.3. Результати дослідження та їх інтерпретація.....	18
Висновки до другого розділу.....	27
ВИСНОВКИ.....	29
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	31
ДОДАТКИ.....	36

ВСТУП

Студентська спільнота – це певна соціальна група, що обумовлена певним способом соціальної взаємодії, навчання та побуту. Більшість студентів, що навчаються разом або живуть в гуртожитку формують певні спільні інтереси, побут та цінності, що в свою чергу формує певні соціальні установки, студентські забобони, традиції та світогляд, що робить цей віковий період окремою соціальною групою, що має власні особливості та якості.

Період студентства є одним з найважливіших в етапі дорослішання та розвитку, оскільки це є окремим структурним елементом суспільства, що впливає на становлення особистості, формування власної самооцінки, відчуття себе в колективі та розуміння власного місця у соціумі.

Об'єднання студентів – це особливий спосіб ведення спільного побуту та проведення часу. Одним з найбільш важливих факторів згуртування є проживання в гуртожитку, оскільки це передбачає проведення часу разом на навчанні та «вдома», вирішення конфліктів, взаємопідтримка та взаємодопомога.

Наступним важливим студентським об'єднанням є студентське самоврядування. Поняття студентського самоврядування – це ініціативна група студентів, що формує певний орган влади студентського суспільства, що відповідає за комфортне навчання всіх студентів, захист їх прав та свобод та покращення рівня навчання у вищому навчальному закладі. Це група однодумців, які вважають головною метою – зробити навчання в вищому навчальному закладі максимально цікавим та продуктивним для усіх студентів.

У закладі вищої освіти студентське самоврядування складається із лідерів всіх факультетів, що створюють певну спільноту, що відповідає за культурне та спортивне життя студентів, проводить моніторинги якості освіти та поліпшує якість освіти в країні, допомагає студентам у вирішенні будь яких питань, оформленням пільг, виплатою стипендій, формує певні правила та

обов'язки студентської молоді, що забезпечує правильне та ефективне навчання і розваги для студентів.

Актуальність теми нашого дослідження полягає у тому, що в сучасній Україні, під час військових дій та після карантинний період, коли емоційний інтелект став відходити на третій план дуже важливо звертати на це увагу та продовжувати підтримувати та досліджувати елементи життя, що допомагають його розвитку. Одним з цих елементів як раз є студентське самоврядування, адже постійне спілкування, відстоювання громадянської та особистої думки, лідерство та дисципліна є ключем до сильної та емоційно стабільної молоді, що відновлюватиме та підтримуватиме країну, завдяки чому, згодом, ми знов житимемо в незалежній та квітучій Україні.

Вивченням емоційного інтелекту займалися такі відомі сучасні українські дослідники як: Іванова О.Є. [15], Головаха І.В. [8], Хом'як Н.М. [41], Богдан О.В. [4], Татенко Т.В. [36] та ін.

Серед зарубіжних дослідників емоційний інтелект вивчали: Goleman D., Bradberry T. [46], Greaves J. [51], Chusmir M. [50].

Дослідженням впливу студентського самоврядування на розвиток особистості займалось не дуже багато вчених, проте головними відкриттями в цій темі можуть пишатись такі науковці як: Козлова О.М. [18], Сидоренко І.Д. [31], Лисенко Т.О. [20], Thomas Astin [58], Nancy Evans [55] та Laura Desirée Salisbury [51].

Об'єкт дослідження – емоційний інтелект

Предмет дослідження – особливості емоційного інтелекту у представників студентського самоврядування

Мета дослідження: проаналізувати особливості емоційного інтелекту у представників студентського самоврядування

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми особливостей емоційного інтелекту в учасників студентського самоврядування

2. Виявити особливості компонентів емоційного інтелекту у лідерів студентського самоврядування

3. Визначити особливості спрямованості у представників студентського самоврядування

4. Визначити рівень емоційного відгуку у представників студентського самоврядування

5. Виявити особливості емоційного інтелекту у представників студентського самоврядування

Гіпотеза дослідження – емоційний інтелект представників студентського самоврядування є більш розвинутим у порівнянні із студентами, що не приймають участі у студентському самоврядуванні.

Вибірка досліджуваних: до складу вибірки входять 85 студентів, віком від 19 до 23 років, які розподілені на 2 групи. До першої групи увійшли 45 студентів, які є учасниками таких напрямків студентського самоврядування як студентська рада, профком студентів та студентське наукове товариство. До другої групи досліджуваних увійшли студенти, котрі не є членами студентського самоврядування.

Методики дослідження

1. Методика діагностики емоційного інтелекту Н.Холла
2. Методика на визначення спрямованості особистості Б. Басса
3. Методика «Шкала емоційного відгуку» А. Меграбяна і Н.

Епштейна

Методи математичної статистики:

1. Дескриптивний аналіз
2. Кореляційний аналіз
3. Порівняльний аналіз

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПРЕДСТАВНИКІВ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ

1.1 Поняття емоційного інтелекту

Поняття емоційного інтелекту є досить новим для наукової спільноти та на теренах сучасної психологічної науки.

Від початку дослідження цього феномену, емоційний інтелект був тісно пов'язаний із поняттям соціального інтелекту та не відокремлювався від нього як окремий предмет дослідження, допоки науковці Дж. Гілфорд, Х. Гарднер, Г. Айзенк не спробували виокремити це поняття як окрему шкалу та не отримали результати, що вказали на відокремленість цього поняття від загального поняття соціального інтелекту [49].

Поняття соціального інтелекту, на відміну від емоційного, було досліджено ще на початку ХХ сторіччя Е. Торндайком. Він зазначав що: «соціальний інтелект має певні структурні компоненти, визначення і дослідження в сукупності із іншими соціальними навичками та психологічними феноменами у межах особистості чи колективу» [53].

Елеонора Носенко зазначала, що: «емоційний інтелект, хоча і тісно пов'язаний з соціальним інтелектом, але має свою специфіку. Тому ці два конструкта перетинаються, а точніше - емоційний інтелект є частиною соціального інтелекту» [25].

Перші дослідження поняття емоційного інтелекту було визначено П. Селовемя та Дж. Майєром [51].

У сучасній психології поняття емоційного інтелекту досліджується виходячи з двох незалежних підходів до його вивчення:

1. Змішана модель, що базується на онові об'єднання когнітивних, особистісних та мотиваційних характеристик, що допомагають забезпечити ефективне пристосування до нових умов існування;

2. Модель здібностей, що визначає: «передбачає сукупність когнітивних, емоційних, адаптаційних та соціальних здібностей для формування емоційного інтелекту як інтегральної структури» [49].

Дж. Мейер і П. Селовей зазначають, що: «емоційний інтелект тісно пов'язаний з когнітивним інтелектом, оскільки визначають єдність афекту та інтелекту» [51].

Надалі, поняття емоційного інтелекту розглядалось більш глибоко, занурюючись у розгляд його структури, моделі та складових компонентів. П. Селовей, Дж. Мейер та Д. Карузо зазначили, що: «емоційний інтелект є однією з найпотужніших конструктів психіки, що дозволяють досягати успіху та формувати власні установки» [51]. П. Селовей зазначав, що: «емоційний інтелект - це набір здібностей, які відносяться до точної оцінки своїх та чужих емоцій, а також вираження своїх емоцій, використання емоцій і ефективне регулювання своїх та чужих емоцій» [51].

На самому початку дослідження емоційного інтелекту, розуміння його моделі та класифікації зводилось до того, що він складається всього з трьох груп навичок, і чим більше розвинена кожна з них, тим вище показник емоційного інтелекту у людини. Серед цих навичок були виділені:

- спосіб, завдяки якому людина виражає власні емоції та оцінює їх;
- управління емоціями;
- вміння доречно використовувати емоції у професійній або інтелектуальній діяльності [8].

Розширена модель емоційного інтелекту після додаткових досліджень стала мати такий вигляд:

1. Формування суб'єктивного емоційного прояву через сприйняття, обробку та суб'єктивну оцінку;
2. Підвищення ефективності за рахунок використання емоційного прояву;
3. Емпатія та розуміння власних та чужих емоцій;
4. Вміння керувати власними емоціями у власних інтересах [25].

Наступним дослідником, що розглядав емоційний інтелект став Р. Бар-Он. Він зазначав, що: «всі некогнітивні здібності, знання і компетентність, що надають людині можливість успішно справлятися з різноманітними життєвими ситуаціями [45].

Р. Бар-Он у своїх дослідженнях приділяв велику увагу саме складовим емоційного інтелекту, оскільки формально поділяв її на умовні частини, що представляють собою емоційний інтелект тільки в сукупності. Саме тому через декілька років досліджень ним було запропоноване власне бачення системних складових емоційного інтелекту:

1. Самопізнання, шляхом вивчення та розуміння власних емоцій через рефлексію емоцій та станів;
2. Можливість надавати емпатійний відгук, підтримувати, формувати міцні соціальні зв'язки;
3. Здатність адекватно оцінювати ситуацію та приймати виважені рішення не спираючись на перші емоційні потяги;
4. Володіння стресостійкістю;
5. Почуття щастя, привалювання позитивного настрою, оптимізму та позитивних емоцій [45].

Р. Бар-Он зазначав, що: «емоційний інтелект це здатність до розуміння своїх і чужих емоцій та управління ними» [40]. У сучасній психологічній науці саме він є одним з найбільш відомих дослідників емоційного інтелекту і досліджуючи його він виділяв наступні складові емоційного інтелекту такі як:

- Когнітивні здібності;
- Усвідомлення ступені важливості емоцій для життя людини та взаємодії із іншими та їх ефективне використання;
- Емоційна чутливість та витривалість;
- Стресостійкість та можливість керувати власними емоціями [45].

Виходячи з такої класифікації ми вважаємо такий спосіб вивчення емоційного інтелекту найбільш повним та об'ємним, адже: «емоційний інтелект – це можливість сприймати, розуміти, аналізувати та реагувати на

емоційні та емоційні стани, як свої так і інших, що дозволяє правильно реагувати та приймати рішення відповідно до особливостей емоційних реакцій та отримувати більшу успішність» [11].

Когнітивна сфера емоційного інтелекту складається з почуттів, інтелектуальних компонентів та розуміння емоцій як таких, вміння їх розрізняти та проявляти. До почуттів можна віднести почуття кохання, почуття гумору, страх; інтелектуальні складові частіше за все виражаються у вмінні керувати емоціями, розумінні соціальних правил та норм, інших людей та ін.

Таким чином поняття емоційного інтелекту визначається як психологічний феномен, що націлений на можливість людини керувати власними емоціями, розрізняти та відстежувати емоційні реакції та прояви інших людей, формувати наслідкові зв'язки виникнення тих чи інших емоцій а також мати можливість проявляти емпатію, підтримувати та емоційно «бути поруч» із іншою людиною, коли їй це необхідно. Галузь вивчення емоційного інтелекту є порівняно молодого і розвивається приблизно два останніх десятиріччя.

1.2. Структура та компоненти емоційного інтелекту

Саме поняття емоційного інтелекту пов'язане із розумінням емоцій, емоційних станів себе та іншої людини і вмінням їх розрізняти та підлаштовувати власну поведінку під емоційні стани, або навпаки, контролювати власні емоції. Розвиток емоційного інтелекту сприяє розвитку стресостійкості, можливості будувати міцні та теплі взаємини із іншими, долати конфліктні ситуації та інші негаразди. Оскільки конструкт емоційного інтелекту у психіці та житті людини відіграє вкрай важливу роль – питанням його дослідження та різнобічного вивчення займалось дуже багато відомих науковців.

Деніел Готман у своїх дослідженнях визначав що: «існує 5 основних компонентів, які допомагають розвивати та культивувати емоційний інтелект: самоусвідомлення (яке також є частиною майндфулнесу), навички саморегуляції, мотивація, емпатія та соціальні навички» [13].

Самоусвідомлення – є одним з головних компонентів у структурі емоційного інтелекту, оскільки означає здатність розуміти та розрізняти власні емоції, а також формувати причинно наслідкові зв'язки, до яких призводить прояв тих чи інших емоцій. Здатність контролювати емоції та навичка застосовувати емоції тільки тоді, коли це потрібно. Самосвідомість в цьому випадку допомагає нам усвідомлювати власні можливості, регулювати поведінку та бути відкритими до нових знань та досвіду, а головне, розвиває здатність до саморефлексії.

Саморефлексія в свою чергу допомагає усвідомлювати власні плюси та мінуси досягнення та можливості, допомагає розвивати критичне мислення, здатність до аналізу та покращення особистісних ресурсів. Для розвитку навички саморефлексії також потрібно багато працювати над собою та над своїм розвитком. Дуже ефективними наразі вважаються такі методи як: йога, медитація, читання літератури, майндфулнес (зокрема, на програмі MBSR), аналіз власний думок та емоцій, переживань, ведення щоденника, постановка цілей та реалізація планів.

Регуляція емоцій та власний емоційних станів також є важливим елементом у формуванні емоційного інтелекту, оскільки не тільки вміння їх розрізняти та демонструвати допомагає нам формувати себе як особистість, а ще й вміння ними керувати. Важливо відмітити, що регулювання та керування емоціями не означає повну відмову від них, ігнорування або придушення емоцій, скоріш навпаки, це здатність знаходити альтернативні способи вираження емоцій, вміння знайти правильний спосіб у кожній окремій ситуації та навчитись проявляти одні і ті самі емоції по різному в залежності від їх сумісності та інтенсивності. Ця навичка допомагає краще вирішувати

конфлікти або складні ситуації, приймати більш зважені рішення, бути гнучкими і адаптуватися до змін.

Розвиток навички регуляції емоцій також можливий за умови пізнання себе та глибинного аналізу власних емоцій. Для цього так само добре підійде ведення щоденника, медитації, усвідомлювати, що у нас є вибір як реагувати, комунікувати про свої емоції та почуття, ділитися труднощами з близькими і плекати добрі стосунки, мати добрі копінг-стратегії, тобто такі стратегії поведінки, які допомагають впоратися з викликами.

Наступним важливим компонентом емоційного інтелекту є мотивація. Мотивація в такому разі може бути внутрішня та зовнішня, проте саме для розвитку емоційного інтелекту зовнішня мотивація не так важлива, як саме внутрішня мотивація особистості, її цінностями і цілями, які є базовані на тому, що нам важливо і справді має для нас значення. Мотивація дає змогу бути більш ініціативним, активним, приймати більш ризиковані рішення та розвивати свої навички швидше для досягнення результату. Також мотивація є рушійною силою для того, або досягати більших успіхів у діяльності та покращувати власний професіоналізм.

Наступним компонентом емоційного інтелекту є емпатія. Часто поняття емоційного інтелекту помилково ототожнюють з поняттям емпатії, проте це лише його складова, що відповідає за побудову міцних взаємозв'язків з іншими, допомагає швидше знаходити контакт та спільну мову з іншими а також просуватись по кар'єрі або в досягненні інших цілей завдяки можливості дійсно розуміти почуття інших.

На розвиток емпатії впливають багато різних факторів, починаючи з виховання в родині, закінчуючи переглядом фільмів або відвідуванням театру. Уявлення себе на місці іншого (героя книги, або друга чи мами) – це дуже великий крок до розвитку емпатії, адже тільки так ми можемо постаратись зрозуміти емоції іншого і тільки так зможемо провести паралель у розумінні емоцій іншої людини та власний і розвинути свій емоційний інтелект.

Останнім, але не за значущістю компонентом емоційного інтелекту є соціальні навички. Людина з самого дитинства отримує певні соціальні установки, правила соціуму, у якому вони живе та зростає Соціальні навички – це вміння спілкуватись з іншими людьми, знаходити спільні теми для розмови, вміння слухати та чути, цікавитись та зацікавлювати іншого. Вони допомагають будувати стосунки з іншими, розвивати розуміння себе та комунікувати про це навколишнім, а також поліпшити щоденну взаємодію та спілкування. В умовах робочого процесу, керівники отримують можливість будувати стосунки з працівниками, вирішувати конфлікти та складні робочі моменти, будувати атмосферу доброзичливості і сприяння.

Серед найбільш важливих соціальних навичок є активне слухання, вербальне та невербальне спілкування, кооперація, взаємоповага до простору одне одного тощо.

Розвиток соціальних навичок є неспинним протягом всього нашого життя. З самого дитинства батьки вчать нас спілкуватись із іншими дітьми, вихователі та вчителі слідкують за нашим спілкуванням з однолітками, де ми формуємо стиль спілкування виходячи із власного досвіду. Для розвитку своїх соціальних навичок необхідна практика та бажання, зацікавленість та завзятість, що дасть змогу розвивати свої навички спілкування та дасть змогу покращити ступінь розвитку емоційного інтелекту.

1.3. Вплив участі у студентському самоврядуванні на емоційний інтелект

Студентське самоврядування є однією з найцікавіших та найголовніших ланок управління студентами та студентською молоддю. Окрім досягнень у навчанні та успіхів у науковій діяльності участь у таких формах соціальної діяльності як студентське самоврядування є широким плацдармом для розвитку емоційного інтелекту [32].

По перше, активна участь у студентському самоврядуванні є певним середовищем, де людина вимушена дуже багато спілкуватись, проводити час

із іншими людьми, формувати дружні та професійні зв'язки, виступати у ролі лідера для інших студентів та вчитись правильно формувати та висловлювати власні думки. Це створює великий простір для розвитку власних комунікативних навичок, ораторського мистецтва, менеджерських навичок та найголовніше – емоційного інтелекту. За період участі у студентському самоврядуванні студенти навчаються співпрацювати, слухати інших, приймати конструктивну критику та вирішувати конфлікти [30].

До того ж, студентське самоврядування та його ідеї ставить перед своїми учасниками та лідерами дуже важливу задачу – вирішення конфліктів, регулювання навчання та діяльності, та виконання важливих завдань у стресових умовах. Саме це дозволяє людині навчитись керувати власними емоціями, приймати виважені рішення, знаходити виходи із складних ситуацій та ризикувати і робити щось, що виходить за межі «зони комфорту» людини. Саме такі виклики розвивають емоційний інтелект та дозволяють правильно формувати соціально важливі навички для дорослого життя.

Як вже зазначалось раніше, студенти, що беруть участь у студентському самоврядуванні також активно розвивають свої лідерські якості, стають більш впевненими, амбіційними та підготовленими. Вони вчаться приймати важливі рішення, мобілізувати інших до спільної дії, виступати в публічних обговореннях та керувати командою [17].

Спілкування та робота із багатьма різними людьми, боротьба за права і свободи, визначення та допомога у складних ситуаціях, з якими зіткнулись інші студенти – все це є запорукою розвитку емпатії та співчуття до інших, що покращую навичку слухати та допомагати, розуміти проблеми та запити інших і приймати відповідальність за вирішення тих чи інших проблем.

Таким чином, участь у студентському самоврядуванні може мати значний вплив на емоційний інтелект студентів. Вони отримують можливість вдосконалити свої соціальні навички, навчитися керувати емоціями в стресових ситуаціях, розвинути лідерські якості та підвищити емпатію. Ці навички є важливими для подальшого особистісного розвитку та успішної

кар'єри. Таким чином, студентське самоврядування може вважатися важливою частиною університетського досвіду, яка сприяє не лише академічному, а й особистісному зростанню.

Висновки до першого розділу

1. Поняття емоційного інтелекту - психологічний феномен, що націлений на можливість людини керувати власними емоціями, розрізняти та відстежувати емоційні реакції та прояви інших людей, формувати наслідкові зв'язки виникнення тих чи інших емоцій а також мати можливість проявляти емпатію, підтримувати та емоційно «бути поруч» із іншою людиною, коли їй це необхідно.

2. Існує п'ять основних компонентів, які допомагають розвивати та культивувати емоційний інтелект: самоусвідомлення (яке також є частиною майндфулнесу), навички саморегуляції, мотивація, емпатія та соціальні навички.

3. Участь у студентському самоврядуванні може мати значний вплив на емоційний інтелекту студентів. Вони отримують можливість вдосконалити свої соціальні навички, навчитися керувати емоціями в стресових ситуаціях, розвинути лідерські якості та підвищити емпатію. Ці навички є важливими для подальшого особистісного розвитку та успішної кар'єри. Таким чином, студентське самоврядування може вважатися важливою частиною університетського досвіду, яка сприяє не лише академічному, а й особистісному зростанню.

РОЗДІЛ 2.

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПРЕДСТАВНИКІВ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ

2.1. Опис процедури та методів дослідження

Мета дослідження: проаналізувати особливості розвитку емоційного інтелекту у представників студентського самоврядування

Завдання дослідження:

1. Виявити особливості компонентів емоційного інтелекту у лідерів студентського самоврядування
2. Визначити особливості спрямованості у представників студентського самоврядування
3. Визначити рівень емоційного відгуку у представників студентського самоврядування
4. Виявити особливості емоційного інтелекту у представників студентського самоврядування

Гіпотеза дослідження – емоційний інтелект представників студентського самоврядування є більш розвинутим у порівнянні із студентами, що не приймають участі у студентському самоврядуванні.

Для досягнення поставлених мети та завдань та перевірки поставленої гіпотези нами було обрано наступні діагностичні методики дослідження

1. Методика діагностики емоційного інтелекту Н.Холла [20] – дана методика дає можливість дослідити здатність особистості проявляти себе в різних сферах життя, де є задіяними емоціями, таким чином вивчаючи основні компоненти емоційного інтелекту.

Методика містить 30 тверджень, котрі в загальній сумі складають п'ять основних діагностичних шкал:

- 1) Емоційна обізнаність
- 2) Управління своїми емоціями (емоційна відхідливість, емоційна нерігідність);
- 3) Самомотивація (довільне керування своїми емоціями);
- 4) Емпатія
- 5) Розпізнавання емоцій інших людей (вміння впливати на емоційний стан інших).

2.Методика на визначення спрямованості особистості Б. Басса [13] – дана методика дозволяє дослідити особливості направленості особистості, в тому числі і емоційної. Методика складається з 27 питань, що у своєму поєднанні складають числовий результат направленості особистості:

Спрямованість на себе (Я) – орієнтація особистості на винагородження та блага для себе, схильність особистості до суперництва та навіть деякої конфліктності, прагнення помічати лише власне життя, без урахування вимог та потреб інших;

Спрямованість на спілкування (С) – орієнтація, що описує людину як комунікабельну, емпатійну, відкриту, що прагне тісного спілкування із іншими, соціального схвалення, має альтруїстичні мотиви;

Спрямованість на справу, діло (Д) – орієнтація особистості на вирішення ділових проблем, співробітництво. Здатність аналізувати свої дії та відстоювати думки.

3.Методика «Шкала емоційного відгуку» А. Меграбяна і Н. Епштейнам [29] – дана методика направлена на дослідження емпатії особистості як однієї із базових основ емоційного інтелекту. Вона дає можливість оцінити здатність особистості до співпереживання, відгуку на емоції інших людей, ідентифікувати себе із цими людьми.

Методика складається з 25 тверджень, на які досліджувані мали відреагувати своєю згодою чи не згодою. За результатами проведення методики можна отримати загальний числовий показник емоційного відгуку, котрій варіюється в наступних числових межах

- 82-90 балів - дуже високий рівень емоційного відгуку;
- 63-81 бал - високий рівень емоційного відгуку;
- 37-62 балів - нормальний рівень емоційного відгуку;
- 36-12 балів - низький рівень емоційного відгуку;
- 11 балів і менше - дуже низький рівень емоційного відгуку.

Для статистичної обробки отриманих даних нами було використано наступні статистичні методи

1. Дескриптивний аналіз — даний статистичний метод направлений на обробку емпіричних даних та подальше представлення результатів у вигляді таблиць, графіків, діаграм чи гістограм, а також виявлення основних статистичних показників, таких як середнє значення, мінімум та максимум, стандартне відхилення тощо.

2. Кореляційний аналіз за методом Ч. Спірмена – даний непараметричний статистичний метод використовується для аналізу зв'язку між змінними. У нашому випадку змінними виступають показники спрямованості, компоненти емоційного інтелекту та показник емоційного відгуку досліджуваних. Кореляція варіюється в межах від -1 до 1 і чим ближчим показник є до одиниці тим сильнішим є зв'язок між зазначеними змінними.

3. Порівняльний аналіз за критерієм Манна Уїтні – даний непараметричний статистичний метод, відомий також як U-критерій, використовується для оцінки розбіжностей між показниками у двох малих групах. В нашому випадку такими групами виступають представники студентського самоврядування та студенти, що не входять до складу студентського самоврядування.

2.2. Опис вибірки

Вибірка досліджуваних: до складу вибірки входять 85 студентів, віком від 19 до 23 років, які розподілені на 2 групи.

До першої групи увійшли 45 студентів, які є учасниками таких напрямків студентського самоврядування як студентська рада, профком студентів та студентське наукове товариство. Досліджувані входять в спілку студентського самоврядування України, є студентами різних закладів вищої освіти.

До другої групи досліджуваних увійшли студенти в кількості 40 осіб, котрі не є членами студентського самоврядування. Досліджувані є студентами різних закладів вищої освіти України, що навчаються на бакалаврських та магістерських програмах різних професійних спрямувань.

Серед загальної кількості досліджуваних налічуються 43 жінки та 42 чоловіка.

Міста проживання досліджуваних: Харків, Київ, Одеса, Кривий Ріг, Івано-Франківськ, Тернопіль тощо.

2.3. Результати дослідження та їх інтерпретація

На етапі емпіричного дослідження нами були проаналізовані результати, які ми отримали в результаті проведення методик, порівняно дані результати у групах студентів – представників студентського самоврядування та студентів, що не входять до складу студентських організацій, а також проаналізовано взаємозв'язок між зазначеними показниками аби всебічно опрацювати поставлену гіпотезу дослідження.

Першими ми проаналізували результати дослідження емоційного інтелекту, котрі ми отримали завдяки методиці Н.Холла. Результати дослідження представлені нами у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Особливості емоційного інтелекту студентів

	I група		II група		U	p
	Середнє	Ст.відх.	Середнє	Ст.відх.		
Емоційна обізнаність	9,622	5,127	8,775	4,742	807,5	0,415
Управління емоціями	10,467	4,888	10,375	5,569	889	0,922
Самомотивація	12,6	3,538	7,875	4,575	376,5*	0,004
Емпатія	13,911	2,778	7,4	5,093	274,5*	0,001
Розпізнавання емоцій інших	13,222	2,844	9,1	5,486	499,5*	0,042

*:значимі показники на рівні $p < 0,05000$; I група – студенти – члени органів самоврядування; II група – студенти, що не входять до складу студентського самоврядування

За результатами порівняльного аналізу було визначено, що досліджувані представники студентського самоврядування відрізняються більш високим рівнем само мотивації та емпатії. Високий прояв даних факторів емоційного інтелекту на нашу думку, є запорукою успішної діяльності в органах студентського самоврядування.

Високий рівень само мотивації допомагає студентами залишатися ефективними у своїх діях, налаштовувати себе на робочий лад, розуміти себе та інших, розуміти персональні та загальні цілі, бути відкритим до різного роду студентських ініціатив.

Високий рівень емпатії проявляється у студентів даної групи як одна із базових основ лідерських якостей, допомагає налаштувати ефекту комунікацію та співпрацю із іншими студентами та своїми колегами в органах студентського самоврядування, із адміністрацією факультету та університету.

Аналізуючи результати для групи студентів, що не входять до органів студентського самоврядування можна назначити середній рівень вираженості усіх досліджуваних факторів. Тобто ми можемо говорити про те, що дані студенти володіють базовими знаннями щодо власних емоцій та навичками управління цими емоціями, не завжди готові дати певний емоційний відгук та почуття інших людей, мають достатню міру мотивації, проте в ситуаціях втоми чи розгубленості це може виходити на передній план настільки, що мотивації може не вистачати.

Таким чином ми можемо припустити наявність більш розвинутого емоційного інтелекту у студентів, що є членами органів студентського самоврядування, що є підтвердженням висунутої нами гіпотези. Визначено, що досліджувані студенти – представники студентського самоврядування відрізняються більш високою емпатійності та більш високо розвиненими навичками само мотивації.

Наступними нами проаналізовані результати дослідження спрямованості досліджуваних студентів. Для цього нами була використана методика Б. Басса. Результати дослідження за даною методикою представлені у вигляді гістограми на рисунку 2.1.

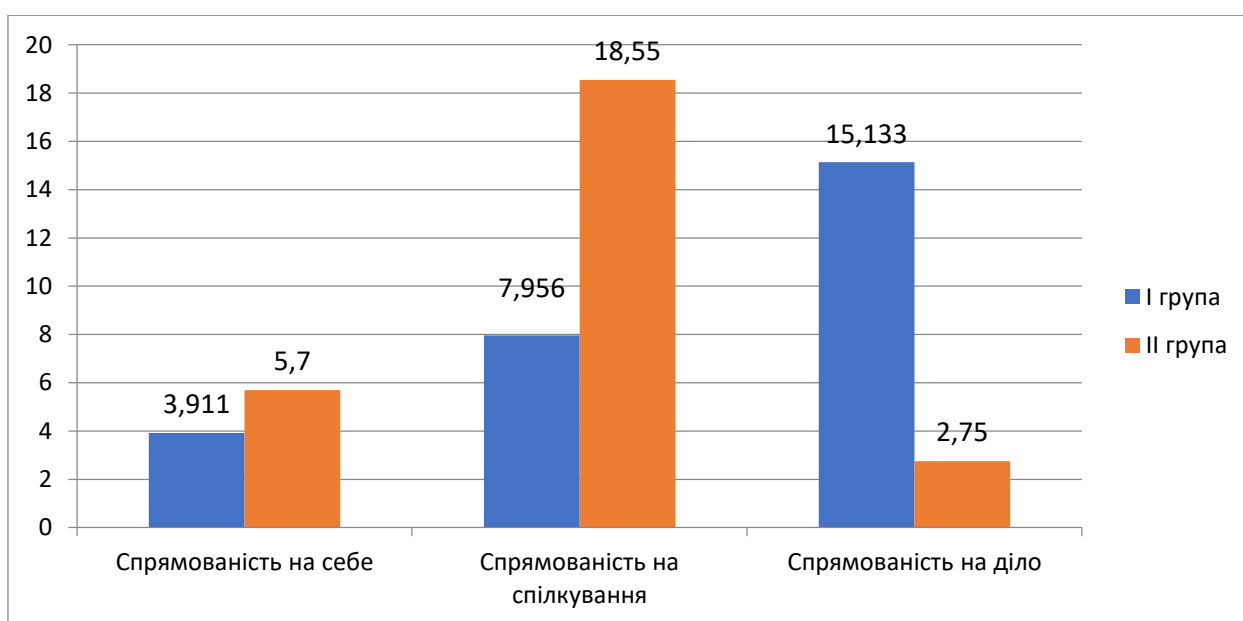

Рис.2.1. Особливості спрямованості особистості студентів

За результатами дослідження ми можемо наочно побачити, що досліджувані студенти – представники студентського самоврядування мають суттєво вищі показники спрямованості на діло. Натомість студенти, що не входять до складу органів студентського самоврядування більшою мірою направлені на спілкування. Для перевірки даного судження нами було проведено порівняльний аналіз показників, результати котрого були представлені у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

Результати порівняльного аналізу за показниками спрямованості особистості

	U	p
Спрямованість на себе	307,0*	0,001
Спрямованість на спілкування	312,0*	0,001
Спрямованість на діло	570,5*	0,003

*:значимі показники на рівні $p < 0,05000$

За результатами порівняльного аналізу нами було визначено статистично значущі показники кореляції у випадку із усіма шкалами.

Студенти, що є членами органів студентського самоврядування відрізняються високою направленістю на справу. За особливостями своєї діяльності студенти звикли співпрацювати із своїми колегами, іншими студентами, постійно знаходитись у зв'язку із адміністраціями університетів та інститутів, бути рушієм та голосом студентської думки.

При цьому показники за спрямованістю на себе є дуже низькими, що вказує на альтруїстичність досліджуваних, емпатійність, прагнення досягати не лише власних цілей, а я домагатись колективних благ, що підуть на користь розвитку студентської спільноти.

На відміну від них, студенти, що не входять до складу студентських організацій мають високу направленість на спілкування. Досліджуваним

важливо бути в колі соціальних відносин, спілкуватись, підтримувати зв'язок, проте в більшості випадків виключно заради спілкування.

При цьому дана група студентів також відрізняється більш високими показниками спрямованості на себе, що говорить про прагнення більшою мірою бути прихильним власним цілям та винагородам, аніж працювати у колективі заради спільної мети.

Наступними нами проаналізовані результати дослідження рівня емоційного відгуку у студентів – членів студентського самоврядування, та студентів, що не входять до складу такої організації. Для цього нами було використано методику А. Меграбяна і Н. Епштейна. Результати представлені у вигляді гістограми на рисунку 2.2.

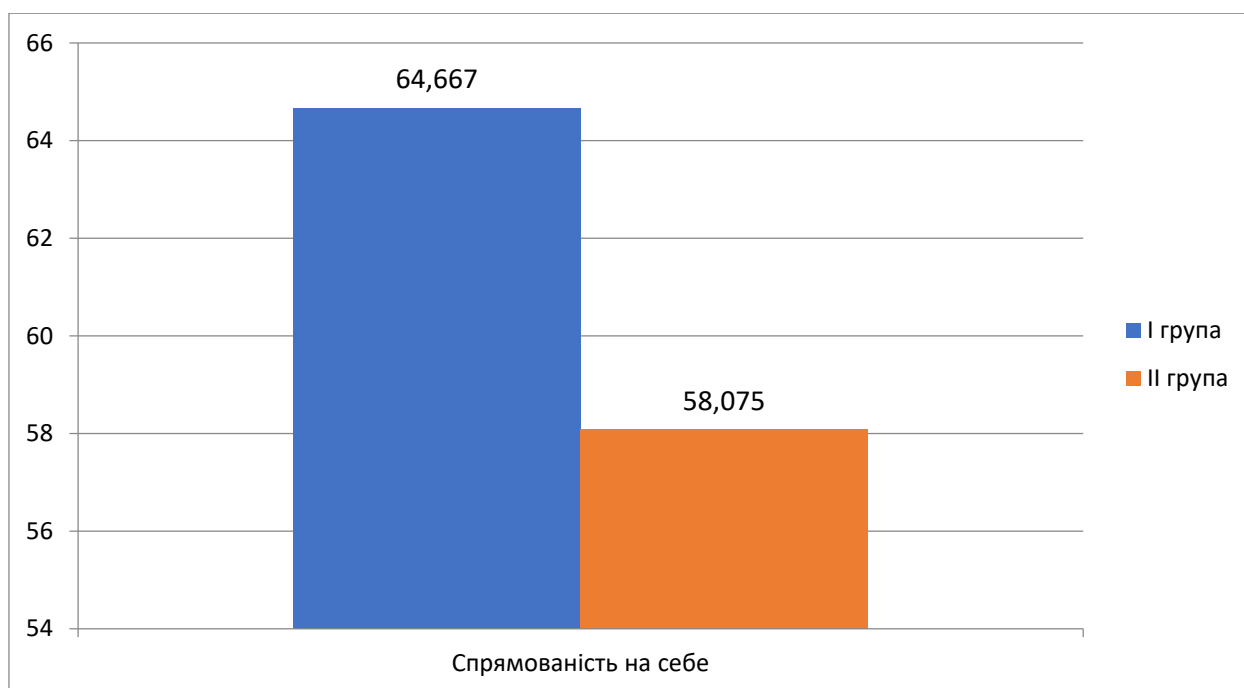

Рис.2.2. Рівень емоційного відгуку студентів

За результатами дослідження ми можемо наочно побачити вищий рівень емоційного відгуку у студентів, що входять до складу студентського самоврядування. Натомість показники досліджуваних студентів. Що не є членами органів студентського самоврядування є значно нижчими.

Для перевірки даного судження нами був проведений порівняльний аналіз показників для двох досліджуваних груп. Результат представлений у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3.

Результати порівняльного аналізу за показниками емоційного відгуку

	U	p
Емоційний відгук	693,5*	0,0069

*:значимі показники на рівні $p < 0,05000$

За результатами порівняльного аналізу був визначений статистично значущий показник відмінності. За результатами можна позначити, що емоційний відгук досліджуваних представників студентського самоврядування є суттєво вищим.

Високі показники у даному випадку свідчать про те, що досліджувані студенти першої групи відрізняються більшою емпатійністю, мають виражену здатність відчувати емоції інших людей та виявляти до них співчуття, є більш чутливими до потреб суспільства, в нашому випадку не тільки загального, а й конкретно студентської спільноти. Висока вираженість показника, на нашу думку, може сприяти більш ефективному рівню спілкування студентів, а також більшому розумінню потреб студентської спільноти, голосом котрої вони виступають. Безумовно такі показники можуть бути маркером успішності в діяльності органів студентського самоврядування.

На відміну від них, студенти, що не є членами студентських організацій мають середній рівень розвитку такої якості як емоційний відгук. Це може говорити про недостатній рівень розвитку емпанії, недостатню здатність до аналізу почуттів інших та прагнення до співпереживання іншим. Також це може говорити про досить низьку соціальну чутливість та реагування на емоційні сигнали ззовні, а також не виражене прагнення ділитись власними емоціями із оточуючими.

На останньому етапі емпіричного дослідження нами були проаналізовані результати проведеного кореляційного аналізу між показниками складових емоційного інтелекту, спрямованості особистості та рівнем емоційного відгуку.

Першими нами були проаналізовані зв'язки між показниками складових емоційного інтелекту та спрямованостями досліджуваних на себе, на спілкування та на діло.

Результати кореляційного аналізу для групи досліджуваних студентів – представників студентського самоврядування позначені у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4.

Результати кореляційного аналізу між показниками особистісної спрямованості та компонентів емоційного інтелекту у представників студентського самоврядування

	Спрямованість на себе	Спрямованість на спілкування	Спрямованість на діло
Емоційна обізнаність	-0,016	0,072	-0,04
Управління емоціями	-0,059	0,219	-0,257
Самомотивація	-0,163	0,215	-0,043
Емпатія	-0,116	0,241	0,494*
Розпізнавання емоцій інших	-0,191	0,289	0,499*

*:значимі показники на рівні $p < 0,05000$

За результатами кореляційного аналізу було виявлено статистично значущі показники зв'язку між спрямованістю досліджуваних членів студентського самоврядування на діло, емпатією ($r = 0,494$ при $p < 0,0500$) та розпізнаванням емоцій інших ($r = 0,494$ при $p < 0,0500$).

Це може означати, що студенти, які активно займаються роботою у самоврядуванні, схильні до більшої емпатії і можуть бути більш відкритими для розуміння та відчуття емоцій інших. Також це може означати, що спрямованість досліджуваних студентів та співпрацю та побудування ефективних ділових стосунків може сприяти більш високому розвитку вміння відповідати на емоційні сигнали ззовні, розпізнавати емоції та настрої інших людей, відповідно до чого більшою мірою враховувати та підлаштовуватись під їхні потреби.

Значущих показників зв'язку між змінними в інших випадках виявлено не було. Результати дослідження для групи студентів, що не є членами студентського самоврядування представлені в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5.

Результати кореляційного аналізу між показниками особистісної спрямованості та компонентів емоційного інтелекту у студентів, що не є учасниками студентського самоврядування

	Спрямованість на себе	Спрямованість на спілкування	Спрямованість на діло
Емоційна обізнаність	-0,11	0,042	0,084
Управління емоціями	0,395*	0,377*	0,218
Самомотивація	0,146	-0,06	-0,009
Емпатія	-0,019	0,124	-0,081
Розпізнавання емоцій інших	0,09	-0,172	-0,072

*:значимі показники на рівні $p < 0,05000$

За результатами кореляційного аналізу у даному випадку було виявлено статистично значущі показники зв'язку між показниками управління власними емоціями, спрямованістю на спілкування ($r = 0,377$ при $p < 0,0500$) та спрямованістю на себе ($r = 0,395$ при $p < 0,0500$).

Такі результати можуть означати, що спілкування із оточуючими та фокусування на власних потребах та перемогах у даної групи досліджуваних дає їм можливість більш детально аналізувати та управляти своїми емоційними станами. Настроєм та залишатись у комфортних для себе умовах.

В інших випадках кореляційного зв'язку виявлено не було.

Останніми нами було проаналізовано результати кореляційного аналізу між показниками спрямованості, компонентами емоційного інтелекту та рівнем емоційного відгуку у досліджуваних студентів, що є членами студентського самоврядування та не входять до подібних студентських організації. Результати для двох досліджуваних групи представлені у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6.

Результати кореляційного аналізу між показниками особистісної спрямованості, компонентів емоційного інтелекту та емоційним відгуком у студентів

	Емоційний відгук	
	I група	II група
Спрямованість на себе	0,034	-0,118
Спрямованість на спілкування	0,244	-0,274
Спрямованість на діло	0,459*	0,282
Емоційна обізнаність	0,087	0,186
Управління емоціями	-0,069	-0,266
Самомотивація	0,439*	0,151
Емпатія	0,022	0,429*
Розпізнавання емоцій інших	-0,21	0,071

*:значимі показники на рівні $p < 0,05000$; I група – студенти – члени органів самоврядування; II група – студенти, що не входять до складу студентського самоврядування

За результатами кореляційного аналізу у даному випадку було виявлено статистично значущі показники зв'язку між показниками емоційним відгуком,

спрямованістю на діло ($r = 0,377$ при $p < ,0500$) та рівнем само мотивації ($r = 0,395$ при $p < ,0500$) у студентів. Що є членами студентського самоврядування. Даний зв'язок може означати, що студенти, що є активно зайнятими у роботі студентського самоврядування та напраправлені на позитивну та ефективну співпрацю мають більшу схильність до емоційного від реагування та емоційної підтримки інших. При цьому також визначається, що розпізнання та співпереживання іншим мотивує даних студентів на активну діяльність, на прагнення досягати власних цілей заради особистого та спільного блага.

Також за результатами кореляційного аналізу було визначено статистично значущий зв'язок між показниками емпатії та рівнем емоційного відгуку ($r = 0,429$ при $p < ,0500$) у студентів, що не входять до складу студентського самоврядування. Такі показники вказують на прагнення розвивати власну емпатійність для того, аби краще розуміти інших людей, вловлювати їхній емоційний стан та підлаштовуватись під нього.

Висновки до другого розділу

1. Студенти – представники студентського самоврядування відрізняються більш високою емпатією та само мотивацією. Високий рівень само мотивації допомагає студентами залишатися ефективними у своїх діяннях, налаштовувати себе на робочий лад, розуміти себе та інших, розуміти персональні та загальні цілі, бути відкритим до різного роду студентських ініціатив. Високий рівень емпатії проявляється у студентів даної групи як одна із базових основ лідерських якостей, допомагає налаштувати ефекту комунікацію та співпрацю із іншими студентами та своїми колегами в органах студентського самоврядування, із адміністрацією факультету та університету. На відміну від них, вираженість компонентів емоційного інтелекту у студентів, що не входять до складу органів студентського самоврядування є середньою.

2. Виявлено, що студенти, що є членами органів студентського самоврядування відрізняються високою направленістю на справу, що проявляється у прагненні співпрацювати із своїми колегами, іншими студентами, постійно знаходитись у зв'язку із адміністраціями університетів та інститутів, бути рушієм та голосом студентської думки. При цьому показники за спрямованістю на себе є дуже низькими, що вказує на альтруїстичність досліджуваних, емпатійність, прагнення досягати не лише власних цілей, а й домагатись колективних благ, що підуть на користь розвитку студентської спільноти. На відміну від них, студенти, що не входять до складу студентських організацій мають високу направленість на спілкування.

3. У студентів, що входять до складу студентського самоврядування високий рівень емоційного відгуку, тобто вони відрізняються більшою емпатійністю, мають виражену здатність відчувати емоції інших людей та виявляти до них співчуття, є більш чутливими до потреб суспільства, в нашому випадку не тільки загального, а й конкретно студентської спільноти. На відміну від них студенти, що не входять до складу студентського самоврядування мають середній рівень розвитку емоційного відгуку.

4. Виявлені зв'язки між показниками спрямованості на діло, емпатії, само мотивації та розпізнавання емоцій інших та емоційним відгуком у студентів – представників органів студентського самоврядування, а також зв'язки між спрямованістю на себе, спрямованістю та спілкування, управлінням емоціями, емпатією та емоційним відгуком у студентів, що не входять до складу студентського самоврядування.

ВИСНОВКИ

1. Емоційний інтелект визначається як здатність особистості аналізувати та контролювати власний емоційний стан, а також розпізнавати та впливати на емоції інших людей. До компонентів емоційного інтелекту відносяться: самусвідомлення, навички саморегуляції, мотивація, емпатія та соціальні навички.

Зайнятість в органах студентського самоврядування вимагає вміння розуміти потреби, проблеми і погляди інших студентів. Тож студенти з високим рівнем емоційного інтелекту можуть більш ефективно та легко співпереживати та спілкуватися з іншими, що сприяє побудові ефективних стосунків та спільній роботі, також це дозволяє визначати потреби інших студентів, бути ефективним голосом студентської спільноти.

2. Студенти – представники студентського самоврядування відрізняються більш високою емпатією та само мотивацією, що проявляється у вмінні залишатися ефективними у своїх діяннях, налаштовувати себе на робочий лад, розуміти себе та інших, розуміти персональні та загальні цілі, бути відкритим до різного роду студентських ініціатив. На відміну від них, вираженість компонентів емоційного інтелекту у студентів, що не входять до складу органів студентського самоврядування є середньою.

3. Студенти, що є членами органів студентського самоврядування відрізняються високою направленістю на справу, що проявляється у прагненні співпрацювати із своїми колегами, іншими студентами, постійно знаходитись у зв'язку із адміністраціями, бути рушієм та голосом студентської думки. При цьому показники за спрямованістю на себе є дуже низькими, що вказує на альтруїстичність досліджуваних, емпатійність, прагнення досягати не лише власних цілей, а я домагаться колективних благ, що підуть на користь розвитку студентської спільноти. На відміну від них, студенти, що не входять до складу студентських організацій мають високу направленість на спілкування.

4. У студентів, що входять до складу студентського самоврядування, високий рівень емоційного відгуку тобто вони відрізняються більшою емпатійністю, мають виражену здатність відчувати емоції інших людей та виявляти до них співчуття, є більш чутливими до потреб суспільства, в нашому випадку не тільки загального, а й конкретно студентської спільноти. На відміну від них студенти, що не входять до складу студентського самоврядування мають середній рівень розвитку емоційного відгуку.

5. За результатами кореляційного аналізу виявлені зв'язки між показниками спрямованості на діло, емпатії, само мотивації та розпізнавання емоцій інших та емоційним відгуком у студентів – представників органів студентського самоврядування, а також зв'язки між спрямованістю на себе, спрямованістю та спілкування, управлінням емоціями, емпатією та емоційним відгуком у студентів, що не входять до складу студентського самоврядування.

Результати дослідження підтверджують поставлену гіпотезу про те, що емоційний інтелект представників студентського самоврядування є більш розвинутим у порівнянні із студентами, що не приймають участі у студентському самоврядуванні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аносов І. П. Соціально-педагогічні основи студентського самоврядування як джерела демократизації вищої школи (управлінський аспект) - Мелітополь : Вид. будинок ММД, 2008. 196 с.
2. Балашов Е. М. Психологічні особливості соціальної емпатії студентів як засобу самореалізації – Острог: Вид-во Національного університету «Острозька академія». 2014. С. 28-39.
3. Березюк Г. Емоційний інтелект як детермінанта внутрішньої свободи особистості. – Львів:Вид-во Львівського ун-ту. 2019. С. 20–23.
4. Богдан О. В. Емоційний інтелект та його роль в розвитку професійної дезадаптації медичних працівників. – Київ, 2022. – 10 с
5. Буряк Т. П. Сучасні підходи до лідерства - Київ : Наук. думка, 2009. 200 с.
6. Вавринів, О. С. Становлення поняття емпатії в психології. Теорія і практика сучасної психології. 2019. С. 28–31 URL: http://www.tpsp-journal.kpu.zp.ua/archive/2_2019/part_1/7.pdf
7. Василевська. Н. Є. Якості лідера. Сформованість поняття студентством. - Харків : ХНАМГ, 2009. С. 17.
8. Головаха Є.І., Паніна Н.В. Соціальне безумство: історія, теорія і сучасна практика. - Київ: Абрис, 1994. -168 с
9. Гоулман Д. Емоційний інтелект / пер.з англ. С.Л. Гумецької. Харків : Віват, 2019. 512 с.
10. Дерев'янка С. П. Характеристики емпатії студентів-психологів. - Чернігів: Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Психологічні науки. 2015. Вип. 126. С. 70–74.
11. Європейська практика студентського самоврядування в університетах України.- Вінниця : Друк (ЧП), 2005. – 82 с.
12. Журавльова Л. П., Шпак М. М. Емпатія як психологічний механізм розвитку міжособистісного емоційного інтелекту. Science and

Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. 2015. С. 85–88 URL: http://eprints.zu.edu.ua/19316/1/ped_psy_25_49.pdf

13. Зарицька В.В. Емоційний інтелект як складова готовності особистості до професійної діяльності. – Харків: Вісник Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди. Серія «Психологія». 2014. Вип. 49. С.42–49

14. Іванова Є. О. Розвиток і психодіагностика емоційного інтелекту в підлітковому віці / Є. О. Іванова // Актуальні проблеми соціології, психології і педагогіки: зб. наук. праць Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – К., 2014. – № 1 (22) 2014. – С. 97–103.

15. Іванова Є. О. Чинники розвитку емоційного інтелекту в підлітків та психокорекційна робота щодо оптимізації його рівня. – Київ: Вид-во Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка. 2015. № 3. С. 51-59. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apspp_2015_3_8

16. Ічанська О.М., Закревська А.І. Емоційний інтелект та емпатія як ресурси професійної підготовки студентів-психологів. – Київ: Молодий вчений. 2019. С. 272–276.

17. Козлова О. М. Психологічні особливості емоційного інтелекту майбутніх психологів з різним типом емпатії. – Київ: вид-во Національного технічного університету України «КПІ імені Ігоря Сікорського». 2020. С. 113-135

18. Ларін Д.І. Методика діагностики професійної спрямованості (автор Б.Басс). Всеосвіта. URL: <https://vseosvita.ua/library/metodika-diaagnostiki-profesijnoi-spravovanosti-avtor-bbass-24008.html>

19. Лисенко Л. М. Психологічні особливості емоційного інтелекту студентів. – Харків: Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія. 2013. 46 с.

20. Лідерство як фактор ефективного управління організацією / М.М. Кудінова, В.В. Меденець, Д.С. Жмурко. – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2016. С. 111–114.

21. Лящ О.П. Емоційний інтелект як предмет психологічних досліджень. Проблеми сучасної психології. – Вінниця: ТОВ «Твори» 2013. № 22. С. 324–335. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pspl_2013_22_29.
22. Мазоха І. Аналіз проблеми емоційного інтелекту як особистісного ресурсу. – Ізмаїл: РВВ ІДГУ. 2020. С. 100–104.
23. Матвієнко Ю. С. Система студентського самоврядування як середовище виховання соціальної активності. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. С. 116–121.
24. Мединська О. Я. Теоретичні підходи та практичні аспекти діагностики компетентності особистості у сфері емоцій. – Львів: вид-во УКУ. 2023. 14 с.
25. Милославська О. В. Емоційний інтелект як складова комунікативної компетентності студентів : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. – Харків, 2011.
26. Мурзіна А. В. Особливості формування соціальної активності студентів у процесі діяльності молодіжних громадських об'єднань. – Луганськ: Вісн. ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2009. С. 11 – 14.
27. Носенко Е. Л. Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції. – Київ : Вища шк., 2003. 126 с.
28. Опанасюк І.В. Психологічна сутність феномену «емоційний інтелект». - Івано-Франківськ : ДВНЗ «Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника», 2013. 213 с.
29. Потопа К. Л. Соціально-педагогічні умови організації студентського самоврядування у вищих навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. – Запоріжжя, 2006 – 193 с.
30. Савченко С. В. Науково-теоретичні засади соціалізації студентської молоді в позанавчальній діяльності в умовах регіонального освітнього простору . – Луганськ, 2004. 42 с.
31. Сидоренко І.Д. Взаємозв'язок життєстійкості та емоційного інтелекту в осіб юнацького віку. 2019

32. Студентське самоврядування в Україні / упоряд. Н. Демчук, Л. Кудіна. – Київ : Молодіжна альтернатива, 2004. 60 с.
33. Студентське самоврядування як невід’ємна складова демократизації вищої школи : рек. / уклад. : М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, В. Д. Шинкарук, К. М. Левківський, В. І. Даниленко. – Київ : Знання, 2005. 55 с.
34. Ступак О. Ю. Місце і роль студентського самоврядування в системі управління вищим навчальним закладом. – Слов’янськ: Слово, 2009. С. 98 – 105.
35. Ступак О. Ю. Студентське самоврядування як фактор формування основ управлінської культури студентської молоді. – Луганськ: Вісн. ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2009. С. 285 – 292.
36. Татенко В. О. Соціальна психологія націєтворення: суб’єктно-вчинковий підхід : монографія. – Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 140 с.
37. Хитра О. В., Бендасюк М.І. Роль емоційної складової в управлінні командами. – Одеса, 2018. С. 67–74.
38. Холоденко М.І. «Шкала емоційного відгуку» за А. Меграбяном і Н. Епштейном. Всеосвіта. URL: <https://vseosvita.ua/library/metodika-skala-emocijnogo-vidguku-za-a-megrabanom-i-n-epstejnom-347264.html>
39. Хом’як, О. А. Формування ключових і предметних компетентностей молодших школярів засобами інноваційних технологій навчання інтегрованого курсу «я досліджую світ». К, 2023 – 222 с
40. Чернуха Н. М. Особливості формування громадянськості учнівської молоді через інтеграцію виховних впливів суспільства. – Луганськ: Вісн. ЛНУ імені Тараса Шевченка. 2009. С. 218 – 224.
41. Ящук І. П. Оптимізація діяльності органів студентського самоврядування у вищих навчальних закладах у контексті реалізації ідей А.С. Макаренка. – Полтава, 2008. С. 214 – 221.
42. Adkins, A. (2016). [Gallup Poll] Employee engagement in U.S. stagnant in 2015

43. Bar-On R. Emotional and social intelligence: Insights from the Emotional Quotient Inventory. – San Francisco: Jossey-Bass, 2000. - P. 363–388.
44. Bradberry T., Greaves J. Emotional Intelligence 2.0. Talent Smart, 2009. 255 p.
45. Bradberry Travis, Greaves Jean, 2017.. Emotional intelligence. Bantam Books, Inc.
46. Bradberry, T. & Greaves, J. (2005). The Emotional Intelligence Quick Book, (New York:Simon and Schuster). “Heartless Bosses, “ The Harvard Business Review.
47. Cabello, R.; Sorrel, M.A.; Fernandez-Pinto, I.; Extremera, N.; Fernandez-Berrocal, P. Age and gender differences in ability emotional intelligence in adults: A cross-sectional study. Dev. Psychol. 2016, 52, 1486–1492.
48. Chusmir, L. H., Parker B. (1991). Success Strivings and Their Relationship to Affective Work Behaviours: Gender Differences. The Journal of Social Psychology, 132 (1), 87-99.
49. Gardner H. Multiple Intelligences / H. Gardner. – N. Y., 1993.
50. Gardner, H. Multiple intelligences: the theory in practice. New York : Basic Books, 1993. 304p
51. Goleman, D. (1995). Emotional intelligence. Bantam Books, Inc.
52. Guilford J. P. Traits of creativity // Creativity and its cultivation. – 1959. – Vol. 10. – P. 141–161.
53. Leeper R. Cognitive learning theory. R. Leeper– In: Learning: theories. N. Y., 1970. 325 p.
54. Mayer, J.D. and Salovey, P. Emotional intelligence and the construction and regulation of feelings . Applied and Preventive Psychology. 1995. V. 4. P. 197–208.
55. Mayer, J.D., and Salovey, P. The Intelligence of emotional intelligence. Intelligence. 1993. V. 17. № 4. P. 433–442.
56. Thomdike E. L. Intelligence and its use // Harper's Magazine. 140. — 1920. - P. 227-235.